

Концептуальні положення державної політики розвитку туристичного комплексу України

Транченко Людмила Володимирівна¹

Опубліковано	Секція	УДК
28.02.2024	Економіка	338.486

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13745107>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. У статті за допомогою методики трендвочінгу виділено низку актуальних тенденцій у туристичному комплексі України, що формують базові умови для його оновлення та осучаснення. Надано системні характеристики державній політиці розвитку туристичного комплексу України, стратегічні вектори якої стосуються розроблення та впровадження нових механізмів і інструментів для адаптації галузі до теперішніх ризиків та загроз на основі наявних можливостей і конкурентних переваг. Виділено причинно-наслідкові зв'язки державного управління, підприємницького середовища, ринкових викликів, суспільних інтересів та потреб при забезпеченні розвитку туристичного комплексу. Визначено за допомогою когнітивного підходу основні детермінанти державної політики розвитку туристичного комплексу України, які повинні стати орієнтирами галузевих інституціональних та структурно-функціональних трансформацій.

Ключові слова: туристичний комплекс, туризм, туристичні послуги, державна політика, державне управління.

Conceptual provisions of the state policy of the development of the tourist complex of Ukraine

Annotation. In the article, using the trendwatching method, a number of current trends in the tourist complex of Ukraine are highlighted, which form the basic conditions for its renewal and modernization. The system characteristics of the state policy for the development of the tourist complex of Ukraine are provided, the strategic vectors of which relate to the development and implementation of new mechanisms and tools for adapting the industry to current risks and threats based on existing opportunities and competitive advantages. The cause-and-effect relationships of state administration, business environment, market challenges, public interests and needs in ensuring the development of the tourist complex are highlighted. The tourist complex performs a significant amount of strategically important functions for the country, and the participation of state institutions in its development is of priority in meeting the needs and interests of both the industry and the society and the state directly. It was emphasized that the current state of Ukraine does not allow using the full potential of the national tourist complex and

---

¹ доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри туризму та готельно-ресторанної справи, Уманський національний університет садівництва, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0900-5484>

maintaining its growth rate in the pre-war period. It was concluded that the state should act as the initiator of the reform of the tourist complex and involve business, society, and local self-government in this and, thus, form an institutional and organizational asset for large-scale modernization of the complex. Using a cognitive approach, the main determinants of the state policy of the development of the tourist complex of Ukraine were determined, which should become guidelines for branch institutional and structural-functional transformations. In particular, they include (1) the state and development trends of the national economy, (2) the balance and stability of the domestic tourism market, (3) the formation and development of a favorable business environment for investment and innovation transformations, (4) the establishment and expansion of inter-industry and intersectoral cooperation.

Keywords: tourist complex, tourism, tourist services, state policy, state administration.

Вступ

Туристичний комплекс передбачає поєднання багатогранних явищ економічного, соціального, культурного та екологічного напрямку, володіє значним потенціалом для постійного прогресу і тісно пов'язаний з багатьма галузями економіки, що визначає його провідне місце в соціально-економічній системі країни. Примітно, що динамічний розвиток туристичного комплексу має мультиплікативний ефект для інших секторів економіки, стимулюючи інвестиційну активність та прискорюючи грошові потоки.

В теперішніх складних та досить непередбачуваних умовах туризм є галуззю, що зберігає високий потенціал для динамічного розвитку та подолання різного характеру ризиків і загроз. Як сектор економіки туризм сприяє активному подоланню диспропорцій соціально-економічного розвитку, економічних і соціально-демографічних спадів, а також відродженню традиційних видів економічної діяльності населення та інтеграції національної економіки у світову економічну систему. Хоча наша країна перебуває в стані війни, туризм є частиною національного господарства, що забезпечує необхідний динамізм економіки та суспільну активність.

Завдання органів державного управління не допустити послаблення розвитку туристичного комплексу, який зазнав значних руйнувань і потребує стабільної та широкої державної підтримки, та переформатувати політику на впровадження сучасних технологій, що здатні відродити інтерес суспільства та створити нові туристичні дестинації в нашій країні.

Відмітимо, що туризм володіє усіма можливостями для перетворення на потужну високорентабельну індустрію (галузь знань чи соціокультурний феномен), у якій тісно вдається результативно переплітати економічні та соціальні інтереси суспільства, підприємницьких структур, державних інституцій. Саме туристичний комплекс заведено розглядати потужним економічним, соціальним, інституційним чинником, що визначає стабільний та стійкий розвиток країни. Відомо, що в окремих країнах туристичний комплекс став основною функціонування та розбудови економіки, а це натомість визначило повну залежність країни від налагодження міжнародного туризму. З іншого боку, така модель може мати загрозливий вплив на національну безпеку, коли необхідно відійти від залежностей та розвивати внутрішній конкурентний потенціал соціально-економічного зростання.

Теперішній стан України не дозволяє використовувати увесь потенціал національного туристичного комплексу і зберегти темп його зростання у довоєнному періоді. Звісно, вельми складно розвивати туризм при постійних

ризиках та загрозах і їх посиленню та зростанню невизначеності. Як відомо, потенціал туризму є досить значним і завдання держави розробити механізми та способи для ефективного його використання і подальшого нарощування.

Вважаємо, державна політика розвитку туристичного комплексу в Україні повинна відійти від стереотипів нездатності вирішувати складні завдання і залучення зовнішньої підтримки для успішного подолання ризиків та загроз. Варто націлено сприймати теперішній стан, як початок нових тенденцій, де відбувається зростання кількості іноземних туристів, формуються абсолютно нові вектори та види туристичних послуг (продуктів). Варто переорієнтувати відповідну державну політику на все більше пряме чи опосередковане залучення бізнесу з інших секторів економіки до туристичної індустрії, відповідно створюючи нові місця трудової зайнятості та посилюючи свій внесок у швидке відновлення країни.

Варто врахувати зарубіжний досвід низки країн, де туристичний комплекс є головним ресурсом, що приносить дохід, важливим елементом соціально-економічного зростання і процвітання, джерелом надходження валюти, інструментом створення місць зайнятості. Так, розвиваючи туристичний комплекс, такі країни намагаються усіма силами створити всі необхідні умови для того, щоб туристи сформували свої позитивні враження та поширили відповідні. Примітно, що у відповідних країнах відсутні інші способи, окрім розвитку туристичного комплексу, на шляху забезпечення стабільності соціально-економічної системи. Такий вектор розвитку туристичного комплексу доречно імплементувати у вітчизняну модель державного управління і дотримуватися підходів, які передбачають розбудову комплексу на основі його сильних сторін та можливостей.

Становлення та розбудова системи державного управління туристичним комплексом є об'єктом багатьох наукових досліджень, за результатами яких вдається усвідомити змістовність усіх операцій державної політики, цілі якої стосуються покращення можливостей постійного удосконалення бізнес-підходів до розвитку галузі. Туристичний комплекс виконує значний обсяг стратегічно важливих для країни функцій і участь державних інституцій у його розвитку має пріоритетне значення при задоволенні потреб та інтересів як галузі, так і безпосередньо суспільства та держави. Безперечно, теперішні техніко-технологічні трансформації критично здатні змінити підходи до функціонування і розвитку туристичного комплексу, а, відтак, і розроблення та реалізації державної політики його стимулювання та пришвидшення. Вагомість технологічної складової лише зростає і можна це спостерігати на усіх етапах надання і споживання туристичного продукту. Не варто зменшувати вплив і інших характеристик розвитку туристичного комплексу, зокрема розвитку ринкової інфраструктури, природної рекреації, інтелектуально-кадрового забезпечення, маркетингової промоції та іншого. Такі та інші особливості туристичного комплексу, що мають місце у забезпеченні його ефективного функціонування та стабільного розвитку, розглядаються у публікаціях таких науковців як А. Арубіна [1], С. Белікова [2; 3], Т. Васильців [2; 3], А. Войтенко [7], О. Гладкий [10], С. Домбровська [4], В. Жученко [10], М. Колеснікова [7], Н. Леоненко [5], Р. Лупак [2; 3], А. Моца [6], Ю. Онойко [1], М. Плотнікова [7], А. Помаза-Пономаренко [4], Н. Рибальченко [4; 8], О. Рудковський [2; 3], Н. Середа [6], В. Степанов [9], Т. Ткаченко [10], Є. Ходаківський [7], С. Шевчук [6], Н. Щербатюк [1], В. Яблонь [11] та ін.

Попри це, сформовані базисні положення теоретико-методичного забезпечення державної політики розвитку туристичного комплексу повинні осучаснюватися, зокрема в контексті відповідності теперішнім технологічним,

інституційним, економічним та іншим реаліям, до яких необхідно адаптуватися вітчизняним туристичним підприємствам.

Метою статті є наукове обґрунтування концептуальних положень державної політики розвитку туристичного комплексу України.

Результати

Свідченням раціонального розроблення та ефективної реалізації державної політики розвитку туристичного комплексу варто сприймати набір визначених у низці інституційних документів (програм, планів, стратегій, дорожніх картах та ін.) векторів тактичного і стратегічного характеру, які повинні охоплювати процеси залучення якомога більшої чисельності іноземних та внутрішніх туристів через формування іміджу та умов осучаснення туристичної індустрії, раціональне використання природно-кліматичних, туристично-рекреаційних та інших ресурсів, проведення заходів та впровадження провідних технологій тощо. Саме держава має виступати ініціатором реформування туристичного комплексу і залучати до цього бізнес, суспільство, місцеве самоврядування і, таким чином, формувати інституційно-організаційний актив для проведення масштабної модернізації комплексу.

Вивчаючи взаємозв'язки між розвитком туристичного комплексу та системою державного управління, необхідно виявити причинно-наслідкову основу формування механізмів та структурно-логічні послідовності дій для ініціювання структурно-функціонального і інституційного реформування галузі.

Найперше варто враховувати, що державна політика розвитку туристичного комплексу повинна реалізовуватися із застосуванням низки наукових теорій та підходів (до прикладу, порівняльних чи абсолютних переваг, конкурентних переваг та ін.). Вивчення окремих теорій при розвитку туристичного комплексу допомагає визначити вектори стратегічних змін, які враховують особливості надання туристичного продукту та утвердження в національній економіці внутрішнього ринку туристичних послуг.

Слід зазначити, що окремі теорії державного управління визначають розвиток туристичного комплексу на основі використання наявних його конкурентних переваг. Насамперед це співвідношення рівнів цін та якості туристичних послуг, відповідність діяльності туристичних підприємств міжнародним стандартам, наявні темпи зростання туристичних потоків та їх компаративне порівняння. Виходячи з таких міркувань, туристичний комплекс може стати опорою зростання економічної системи нашої країни, створюючи мультиплікативні ефекти для інших секторів національного господарства.

Водночас потрібно враховувати, що переваги країни в одному елементі детермінант не є достатньою для посилення конкурентних переваг туристичного комплексу і тому державна політика має характеризуватися системністю та диференціацією механізмів і інструментарію регулювання галузі. Відповідна перевага країни може виникнути лише тоді, де існує взаємний вплив усіх детермінант і формується середовище для проведення реформаторських зрушень. Таким чином державна політика розвитку туристичного комплексу повинна орієнтуватися на формування набору конкурентних переваг, завдяки яким можна достатньою мірою адаптуватися до ринкових викликів та протистояти гібридним загрозам.

Звернемо увагу на наступні детермінанти державної політики розвитку туристичного комплексу і насамперед на факторні умови. Забезпеченість факторами розвитку є вихідною характеристикою розроблення державних регуляторних

заходів. Тут важливо, щоб туристичний бізнес ініціював стратегічні зміни, у результаті чого можливо розширити перелік факторів, які стимулюють розвиток галузі. Зокрема звернемо увагу на актуальність накопичення факторів технологічного прогресу, нагромадження людського капіталу та зростання інтелектуалізації праці, захисту природних зон та інших, що охоплюють діяльність туристичних підприємств та формують їх економічні результати.

Іншою детермінантою розвитку туристичного комплексу України доречно розглядати врегулювання кон'юнктури внутрішнього ринку туристичних послуг. Державі слід більш ґрунтовно врахувати залежність туристичних підприємств від потреб та інтересів споживачів. Відомо, якщо споживачі є вибагливими та досвідченими і ставлять більш високі вимоги, це створює вищий тиск на бізнес щодо виведення на ринок нових туристичних послуг та покращення якості базового набору пропозицій. В результаті туристичні підприємства отримують конкурентну перевагу і здатні розвиватися. Однозначно, високий попит має низку переваг та сигналізує про зацікавленість суспільства у туристичних послугах. Відтак, завдання держави підтримувати споживчу зацікавленість суспільства в отриманні туристичних послуг та її нарощувати, при цьому, керуючись ринковими тенденціями.

Україна перебуває в такому становищі, що попит на туристичні послуги із початку війни різко скоротився і довоєнні показники на сьогодні розглядаються як базові орієнтири, при цьому, не доводиться розраховувати на їх значне покращення. За таких умов, насамперед органам державного управління слід ґрунтовно визначити перелік головних переваг внутрішнього туристичного ринку і згідно з нього здійснювати інституційне регулювання підприємницької діяльності з метою активного стимулювання збільшення обсягів надання та впровадження нових туристичних послуг.

Також варто врахувати фактор міжгалузевого співробітництва, який передбачає реалізацію спільних проєктів із вимогою залучення значного ресурсного забезпечення. Йдеться про розширення техніко-технологічних, інституційно-організаційних, зовнішньоекономічних, фінансово-інвестиційних та інших можливостей, формування яких потребує постійної зовнішньої підтримки. У такому випадку державі потрібно обрати стратегію стимулювання та гарантування, у якій буде враховано нинішній стан туристичного комплексу, глобалізаційні та неоіндустріальні зміни, ринкові виклики, щоб забезпечити підприємства туризму необхідними ресурсами для розвитку в таких складних умовах.

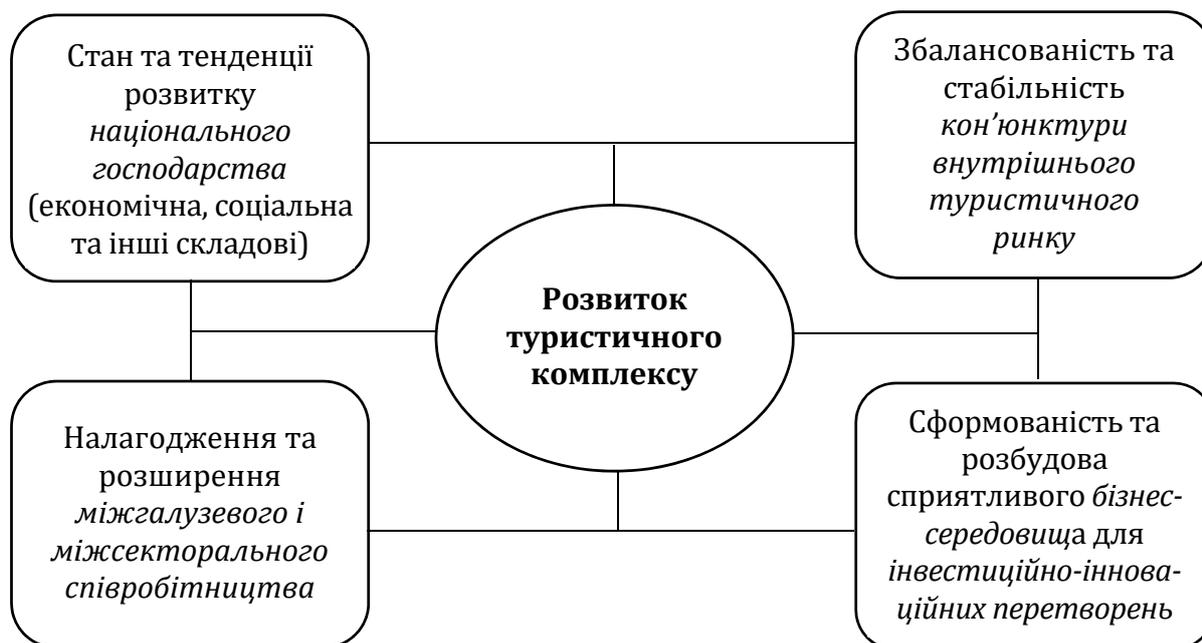
Зарубіжний досвід підтверджує високу вагомість інноваційних зрушень та змін для забезпечення розвитку туристичного комплексу, які повинні мати регульований характер, постійно підлягати моніторингу та контролю. Відповідно в країні повинно бути створене сприятливе бізнес-середовище для активізації інноваційної діяльності підприємств туризм, у якому буде передбачено наступні умови:

- усунуто правові обмеження для створення та виводу на ринок інноваційних туристичних продуктів;
- бізнес матиме змогу використовувати сучасні методичні рекомендації та розробки для диверсифікації діяльності і впровадження технологій індустрії 4.0;
- налагоджено дієвий контроль підприємницької діяльності та існуватимуть значні перешкоди для проявів корупції, монополізму чи тінізації.

Поряд з інноваційними зрушеннями та змінами варто виділити важливість налагодження і розширення масштабів інвестиційної діяльності туристичних

підприємств, що передбачає реалізацію інвестиційно-інноваційних проєктів з огляду на вирішення завдання ресурсного забезпечення та зорієнтованості на поглиблення модернізації бізнес-процесів. Тут роль держава полягає у забезпеченні достатньої мотивації бізнесу для реалізації інвестиційної політики, що потребує дерегуляції та спрощення високотехнологічної діяльності, удосконалення процедур інвестиційного захисту, налагодження фінансово-економічних стимулів для капіталовкладень та реалізації стартап-проєктів.

У підсумку державна політика розвитку туристичного комплексу України повинна бути орієнтована на впровадження новітнього підходу, у якому пріоритетне значення надаватиметься інструментарію стимулювання, партнерства і співробітництва, збалансування та стабілізації, активізації інвестування та інноваційності (рис. 1).

Рис. 1. Детермінанти державної політики розвитку туристичного комплексу України

Туристичний комплекс повною мірою залежний від соціально-економічного стану національного господарства і його покращення стрімко стимулює збільшення обсягів надання туристичних послуг та зацікавленість населення до розширення туристичних інтересів. Економіка України у воєнний час відрізняється значним послабленням і втратою критично важливих ресурсів, які становили базовий актив туристичного комплексу. Однозначно, на територіях де ведуться воєнні дії, надання туристичних послуг неможливе і державі необхідно впровадити інші підходи для збереження традицій туризму в таких регіонах. Таким чином, державна політика розвитку туристичного комплексу в Україні повинна поєднувати соціально-економічні тенденції з реаліями воєнного стану і необхідність техніко-технологічних змін в галузі істотно посилюється.

Варто відмітити, що техніко-технологічна складова в розвитку туристичного комплексу здатна вирішувати значний обсяг завдань, у тому числі економічного, соціального та іншого напрямку. Так, відсутність можливостей надання туристичних послуг на територіях ведення воєнних дій вдається виправити через використання інтерактивних технологій та візуалізацією туристичних маршрутів. Підвищення

технологічності є необхідне в контексті посилення комунікативних зв'язків учасників туристичного ринку, яке в лише посилюється з поглибленням глобалізаційних та неоіндустріальних тенденцій. За таких обставин, державна політика розвитку туристичного комплексу в нашій країні повинна бути зорієнтована на активну підтримку впровадження сучасних технологій та інновацій, що передбачає надання державних кредитів, гарантів чи страхових виплат при придбанні та подальшому оновленні новітніх технологічних продуктів.

Важливим чинником розвитку туристичного комплексу України варто розглядати розширення інтеграційних процесів, у контексті чого на внутрішньому ринку туристичних послуг буде об'єднано підприємства різних видів економічної діяльності, що в сукупності здатне створювати появу привабливих умов для надання комплексного туристичного продукту, зокрема пов'язаного з ресторанним та готельним господарством, туристичною сферою, ІТ-сектором тощо. Розбудова такої моделі потребує втручання держави, а особливо при створенні:

- ринкової високотехнологічної інфраструктури та її постійному осучасненні на рівні неоіндустріальних зрушень;
- мережі бізнес-структур (платформ) із високою готовністю надавати комплекс сучасних послуг туристичного спрямування;
- кластерних об'єднань, зосереджених на розбудові туристичних дестинацій на засадах інноваційно-технологічного розвитку.

Соціально-економічна суть туристичного комплексу як форми налагодження ринкових відносин характеризується динамічністю розвитку, коли існує здатність постійно оновлювати та осучаснювати ресурсний базис. Так, соціальна значущість відображається у можливостях країни використовувати та зберігати свою культурну і національну ідентичність, історичну та архітектурну унікальність.

Відомо, що туризм є складним, багатовимірним міжгалузевим комплексом, що відрізняється потребою організації раціонального використання людських ресурсів та підвищення якості праці. Як наслідок, функціонування та розвиток туристичного комплексу сприяє прямій зайнятості (у готельних та ресторанних комплексах, туристичних агенціях), непрямій зайнятості (у підприємствах, що постачають товари та послуги для туристичного комплексу) та створеній зайнятості (у формі додаткової зайнятості, що підтримується витрачанням доходів, отриманих працівниками у сфері прямої та непрямой зайнятості). У такому контексті державна політика розвитку туристичного комплексу повинна передбачати модернізацію соціально-трудового середовища та визначення чітких програмних результатів відповідно до таких змін.

Водночас узгодженість науково-технічного впливу на природне середовище, вирішення соціально-екологічних питань, пов'язаних зі здатністю майбутніх поколінь задовольняти власні потреби та інтереси, а також соціальне позиціонування все це визначає нові вектори розвитку туристичного комплексу та впливає на системи державного управління при наданні необхідної підтримки для досягнення відповідних орієнтирів та стратегічних завдань.

Окремі складові туристичного комплексу, зокрема транспортний сектор, готельне та ресторанне господарство та інші, за певних умов можуть мати негативні наслідки, які проявляються у руйнуванні довілля, ерозії ґрунтів та деградації навколишнього середовища. Відповідно екологічні чинники стають одним із векторів, що визначають попит на туристично-рекреаційні продукти, оскільки такі проблеми впливають на результати функціонування соціально-економічних підсистем. Безперечно, природні зміни не можна напряду регулювати, але при значних зусиллях вдається вдало підготуватися та адаптуватися до них. Таким

чином, в країні повинні функціонувати моніторингові служби, що займаються виміром природних змін у туристичних дестинаціях і це може суттєво покращити економічні результати бізнесу з огляду на повну готовність до них і здатність підвищити якість надання туристичних послуг.

Варто врахувати й інше, зокрема стосовно впливу туризму на економіку, який визначається на основі двох компонентів: прямого та непрямого впливу. Так, прямий вплив туризму відображає залежності туристичних витрат від зміни обсягів наданих послуг туристичними підприємствами. Натомість побічні (непрямі) ефекти починають діяти, коли туристичні витрати циркулюють між окремими територіями та виражаються в отриманні доходів від туристичних потоків. Відповідно цей ефект виникає в результаті того, що організації туристичного комплексу витрачають фінансові ресурси, отримані у вигляді доходів від продажу власних продуктів.

Так, найбільш комплексним показником побічного впливу розвитку туристичного комплексу на економіку є туристичний мультиплікатор, який являє собою співвідношення між зміною одного з економічних показників (зайнятості, доходу, рівня рентабельності) та зміною витрат туристів. Сумарний вплив доходів від туризму з урахуванням мультиплікативного ефекту вважається основним показником, який слід використовувати для оцінювання ступеня впливу туризму на економіку територій і визначення залежностей за різними складовими. Таким чином, інтегрований кумулятивний ефект розвитку туристичного комплексу слід розглядати як комплексну економічну оцінку прямого і опосередкованого впливу туристичних потоків на економіку країни та її регіонів.

Варто зазначити, що туристичний комплекс відіграє важливу роль у процесі соціально-економічної трансформації світового співтовариства, виходячи з пріоритетів глобалізації в національному розвитку. Реалізація цих цілей і пріоритетів прямо пропорційна реальному туристично-рекреаційному потенціалу територій, і тільки в цьому випадку можна говорити про ефективність впливу на соціально-економічний розвиток країни.

Загалом існує два основних взаємозалежних положення, що визначають концептуальну основу національного розвитку в контексті сталого розвитку туристичного комплексу. По-перше, найважливіші потреби, в тому числі базові, задовольняються всіма верствами населення, особливо соціально вразливими та малозабезпеченими групами. Крім того, туризм майже однаковою мірою задовольняє економічні, соціальні та культурні потреби населення. По-друге, це виснаження ресурсів, яке обмежує здатність довкілля задовольняти теперішні та майбутні потреби людства. Навколишнє середовище є важливим елементом обмежень сталого розвитку національного господарства і тому для розвитку туристичного комплексу важливими є такі обмеження, як соціально-економічні, інфраструктурні, інвестиційні, а також обмеження, що впливають з організації побуту суспільства, стану технологій і рівня культури та освіти населення.

Висновки

Державна політика розвитку туристичного комплексу в Україні повинна мати системний характер та охоплювати низку тенденцій економічного, соціального та іншого характеру. Насамперед мають бути сформовані інституціональні положення, на які заведено орієнтуватися при підготовці реформаторських заходів. Туристичний комплекс не є тією галуззю, яку вдається швидко переформатувати, зокрема завдяки сучасним технологіям та інноваціям, та розвивати за абсолютно новими векторами. Залежність від природних, інфраструктурних, суспільних та

інших факторів, створює низку умов, де державі необхідно стратегічно підходити до розвитку туризму.

З іншого боку, розвиток туристичного комплексу України слід налагодити в контексті структурно-функціональних характеристик, де перевага надається інвестиційно-інноваційним, техніко-технологічним, економічно-ресурсним та іншим складовим, які мають бути включені у державні заходи регуляторного спрямування. Державі слід прийняти сторону ініціатора розроблення та реалізації проєктів (програм, стратегій), активно залучати бізнес, суспільство, міжнародні організації і на основі такого співробітництва проводити реформування туристичного комплексу.

Україна перебуває в стані війни і стратегування державної політики потребує розгляду значної кількості чинників, які здатні вплинути на розвиток туристичного комплексу. Державним інституціям доречно ґрунтовно підходити до виявлення таких чинників та надання відповідних характеристик, щоб якісно передбачати заходи для регулювання туристичного комплексу. Таким чином, детермінантами державної політики розвитку туристичного комплексу України слід розглядати (1) стан та тенденції розвитку національного господарства, (2) збалансованість та стабільність кон'юнктури внутрішнього туристичного ринку (3) сформованість та розбудова сприятливого бізнес-середовища для інвестиційно-інноваційних перетворень, (4) налагодження та розширення міжгалузевого і міжсекторального співробітництва.

Перспективи подальших розвідок варто пов'язати з розробленням механізмів та інструментів державної політики, що передбачають зміни в функціонуванні та розбудові туристичного комплексу і враховують численну кількість факторів з огляду на підготовку до їх впливу та задля недопущення малоефективного використання наявного потенціалу.

Список використаних джерел

1. Арубіна А. В., Онойко Ю. Ю., Щербатюк Н. І. Сучасні тенденції розвитку внутрішнього туризму. *Економіка та суспільство*. 2023. № 48. URL : <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2227>.
2. Васильців Т. Г., Лупак Р. Л., Рудковський О. В., Белікова С. О. Аспекти безпеки розвитку туристичної галузі України в умовах гібридних загроз. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 11. С. 10-15.
3. Васильців Т. Г., Лупак Р. Л., Рудковський О. В., Белікова С. О. Стан та тенденції розвитку туристичного комплексу в контексті забезпечення економічної безпеки України. *Економіка та держава*. 2019. Вип. 19. С. 17-25.
4. Домбровська С. М., Помаза-Пономаренко А. Л., Рибальченко Н. П. Туризм і право на нього в контексті гарантування безпеки : монографія. Харків : «Діса плюс», 2022. 272 с.
5. Леоненко Н. А. Державне регулювання туристичної сфери: теорія, методологія, практика : монографія. Харків : НУЦЗУ, 2021. 325 с.
6. Моца А. А., Шевчук С. М., Середа Н. М. Перспективи післявоєнного відновлення сфери туризму України. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 41. URL : <https://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/1560/1501>.
7. Плотнікова М. Ф., Якобчук В. П., Ходаківський Є. І., Войтенко А. Б., Колеснікова М. С. Державна політика реалізації туристичного потенціалу України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 3. С. 102-112.
8. Рибальченко Н. П. Стратегічні напрямки розвитку механізмів державного регулювання сфери туризму та курортів України. *Вісник Національного*

- університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління. 2020. Вип. 2(13). С. 216-224.
9. Степанов В. Ю. Державна політика розвитку туристично-рекреаційної діяльності: концептуальний аспект. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління.* 2023. Вип. 1(18). С. 62-71.
  10. Ткаченко Т., Гладкий О., Жученко В. Рекреаційний туризм: диверсифікація продуктового портфеля. *Scientia Fructuosa.* 2021. № 138(4). С. 81-90.
  11. Яблонь В. Д. Орієнтири політики відновлення потенціалу туристичного комплексу в умовах війни і повоєнної відбудови. *Академічні візії.* 2023. № 15. URL : <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/699/636>.